

Козік Л. А.,

кандыдат гістарычных навук, выкладчык

ПАРЛАМЕНЦКІЯ ВЫБАРЫ 19 СТУДЗЕНЯ 1947 Г. У ПАЛІТЫЧНАЙ ГІСТОРЫІ ПОЛЬШЧЫ ДРУГОЙ ПАЛОВЫ 40-х гг.

Летам 1945 г. Часовы ўрад нацыянальнага адзінства (ЧУНА) узяў перад заходнімі дзяржавамі абавязак правесці ў краіне ў максімальна кароткі тэрмін парламенцкія выбары. Аднак толькі на пачатку 1946 г. была створана спецыяльная дэпутацкая камісія для распрацоўкі палажэння аб выбарах. У яе склад уваходзілі 30 прадстаўнікоў усіх палітычных партый, цэнтральнай камісіі прафсаюзаў, кааператыўнага аб'яднання. Камісія тройчы засядала ў лютым і сакавіку, а потым яе праца была прыпынена ў сувязі з адмовай Польскага стронніцтва людовага (ПСЛ) далучыцца да адзінага выбарчага блока і правядзеннем 30 чэрвеня 1946 г. рэферэндуму [18, s. 168].

Восенню 1946 г. камісія аднавіла працу. На яе разгляд прапанаваныя тры праекты — распрацаваны яшчэ ў сакавіку 1946 г. сацыялістам Ф. Мантэлем, ПСЛ, сумесны ад Польскай рабочай (ППР) і Польскай сацыялістычнай (ППС) партый, распрацаваны камісіяй на чале з міністрам юстыцыі Г. Швянткоўскім. 16 верасня 1946 г. камісія па распрацоўцы палажэння аб выбарах узяла за аснову праект рабочых партый. Яго абмеркаванне выклікала бурную дыскусію, падчас якой прадстаўнікі ПСЛ, Стронніцтва дэмакратычнага (СД) і Стронніцтва працы (СП) паспрабавалі ўнесці папраўкі [13, dok. 13. S. 156—157]. Ужо 22 верасня Краёва Рада Нарадова (КРН) зацвердзіла палажэнне аб выбарах, у якім не былі ўлічаны зробленыя на пасяджэнні папраўкі і прапановы ПСЛ. Падчас галасавання за праект з унесенымі ў яго папраўкамі ад СД і СП прагаласавалі 306 дэпутатаў, а супраць — толькі 40 ад ПСЛ [11, s. 270; 14, s. 3].

У склад Заканадаўчага сейма неабходна было абраць 444 дэпутаты. Права выбіраць мелі ўсе грамадзяне, якія дасягнулі 21 года, а быць абраным — 25 гадоў. Палажэнне аб выбарах прадугледжвала магчымасць паніжэння ўзроставага цензу ў першым выпадку для тых, хто асабліва вылучыўся ў гады вайны і ў перыяд аднаўлення краіны. Што тычылася кандыдатаў у дэпутаты, то ў палажэнні адзначалася, што рашэннем дзяржаўнай выбарчай камісіі права быць абраным пазбаўляліся тыя асобы, якія займалі ў гады вайны ў краіне альбо за яе межамі кіруючыя пасады ў акупацыйных адміністрацыях і процідзейнічалі ўзброенай барацьбе з акупантамі. Права голасу пазбаўляліся вар'яты, людзі, якія страцілі права голасу па суду пасля 22 чэрвеня 1944 г., супрацоўнічалі ў гады вайны з акупантамі і заявілі аб сваёй нямецкай прыналежнасці, а таксама тыя, хто атрымліваў карысць ад гаспадарчага супрацоўніцтва з акупацыйнымі ўладамі. Гэта адносілася і да тых, хто быў заўважаны ў супрацоўніцтве з падпольнымі арганізацыямі, якія дзейнічалі ўжо пасля вызвалення краіны. У цэлым жа ўсталёўваліся выбары ўсеагульныя, прамыя, прапарцыянальныя, роўныя пры тайным галасаванні [5, с. 250—251; 12, s. 647—649].

З 444 дэпутатаў у будучы Сейм 372 выбіраліся ў 52 выбарчых акругах і 72 — па дзяржаўнаму спісу. Апошняя група мандатаў дзялілася прапарцыянальна агульнай колькасці галасоў, аддадзеных па асобных спісах, аднак толькі сярод тых груп, якія атрымалі мандаты як мінімум у пяці акругах. Дзяржаўныя спісы не маглі змяшчаць больш за 120 прозвішчаў і падпісваліся 5000 выбаршчыкаў з дзвюх акруг, пасля чаго перадаваліся генеральнаму камісару па выбарах. Пад спісамі ў акругах неабходна было сабраць 100 подпісаў выбаршчыкаў дадзенай акругі. У адпаведнасці з чаргой рэгістрацыі спісаў у акружных выбарчых камісіях ім прысвойваўся парадкавы нумар [12, s. 650]. Цікава, што спіс дэмакратычнага блока меў ва ўсіх акругах адзіны нумар, у той час як спісы іншых партый — розныя [5, с. 251].

Палажэнне аб выбарах 1946 г. было складзена на ўзор 1922 г., аднак змяшчала значную колькасць змяненняў, якія супярэчылі дэмакратычным правам. Так, выбарчыя камісіі, а не суд, маглі пазбавіць выбаршчыка права голасу ў выпадку паведамлення альбо даносу, што ён супрацоўнічае з узброеным падполлем, альбо супрацоўнічаў з акупацыйным рэжымам. Колькасць выбаршчыкаў у акругах вагалася ад 30 да 80 тыс. чалавек, пры ўмове абрання роўнай колькасці дэпутатаў. Былі створаны дзве спецыяльныя акругі для галасавання ваеннаслужачых, якія па

палажэнні аб выбарах 1922 г. не мелі права голасу. У члены выбарчай камісіі маглі ўваходзіць людзі з іншых акруг, а таксама работнікі мясцовай адміністрацыі, што дазваляла выкарыстоўваць адміністрацыйны фактар і праводзіць адбор «асабліва правяраных» людзей. Палажэнне аб выбарах не прадугледжвала кампетэнцый наглядальнікаў, што падразумявала магчымасць іх адхілення старшыней камісіі. Больш таго, участковыя і акружныя камісіі не павінны былі абвешчаць вынікаў галасавання, а толькі перасылаць іх у Цэнтральную выбарчую камісію [7, s. 61; 9, s. 90—91].

17 кастрычніка 1946 г. на Міжпартыйнай узгадняльнай камісіі ППР і ППС было вырашана, што выбары адбудуцца 19 студзеня 1947 г. Прэзідыум КРН 12 лістапада 1946 г. аддаў загад аб пачатку перадвыбарнай кампаніі. У склад Цэнтральнай выбарчай камісіі ўвайшлі 6 прадстаўнікоў ад палітычных партый і 6 іх намеснікаў. Акружныя выбарчыя камісіі на месцах складаліся са старшыні і яго намесніка, якія прызначаліся генеральным камісарам па выбарах, а таксама трох членаў і іх намеснікаў. Стварэнне акружных камісій было даверана падкантрольным ППР ваяводскім народным саветам, а не павятовым, дзе мацнейшымі былі пазіцыі ПСЛ [12, s. 649].

13 лістапада 1946 г. на пашыраным пасяджэнні першых сакратароў ваяводскіх арганізацый ППР адным з пытанняў, вынесены на абмеркаванне, было пытанне аб падрыхтоўцы да выбараў. Выступаючы па гэтай праблеме З. Клішко адзначыў, што на выбарах, якія маюць адбыцца, выступаюць 4 спісы: дэмакратычны блок, ПСЛ, СП і ПСЛ—«Новэ вызваленне». Аднак асноўнае пытанне датычыцца ПСЛ, бо існуе думка, што дэмакратычны блок павінен атрымаць 70 % мандатаў, а ПСЛ — 15 %. Рэшта — 15 % прызначаліся СП, ПСЛ—«Новэ вызваленне» і незалежным кандыдатам. Клішко падкрэсліў: «Нашы таварышы замест таго, каб сур'ёзна задумацца пра пераадоленне цяжкасцей, думаюць пра тое, як скарыстаць карэкцыю. Заявім тут — на масавую карэкцыю мы не пойдзем, і з гэтага трэба зрабіць высновы». Ён адзначыў, што для ўзмацнення ўплыву на месцах неабходна актыўна выкарыстоўваць

магчымасці пазбаўлення права голасу, аднак колькасць такіх людзей не павінна перабольшваць 400—500 тысяч чалавек [10, dok. 40, s. 149; 16, dok. 55, s. 445, 452]. Усяго па краіне падчас выбараў было пазбаўлена выбарчых правоў 409326 чалавек альбо 3,03 % [6, с. 117].

Прынятае палажэнне аб выбарах давала магчымасць выкарыстання адміністрацыйнага рэсурсу падчас будучага галасавання. Гэта дазволіла падрыхтаваць адпаведны склад выбарчых камісій. Пажаданы для камуністаў расклад быў дасягнуты ў два этапы. Першы этап датычыўся стварэння камісій. Першапачаткова былі прызначаны 52 старшыні акружных камісій і іх намеснікі, якія ў большасці сваёй былі прадстаўнікамі ППР і толькі 6 — ППС. Яны прызначылі ў акругах 5200 старшын раённых камісій і іх намеснікаў. На гэтым этапе ППР забяспечыла сабе кантроль над большасцю выбарчых участкаў [15, s. 18]. Аднак былі камісіі, у склад якіх уваходзілі прадстаўнікі ПСЛ, альбо саюзных па блоку партый, у ляяльнасці каторых да існаваўшай улады даводзілася сумнявацца. Гэта выклікала перагляд складу створаных камісій. 24 снежня 1946 г. была распрацавана інструкцыя Сакратарыята ЦК ППР, у якой адзначалася неабходнасць унясення змен у склад акружных камісій. Мэтай гэтых змен было стварэнне такіх камісій, якія былі б «здольныя ў сваёй большасці (90—95 %) да выканання ўсіх (выдзелена ў тэксце. — Л. К.) заданняў, пастаўленых перад імі кіраўніцтвам партыі». Зыходзячы з гэтага, вылучаліся два крытэрыі іх ацэнкі: 1) крытэрыі надзейнасці (альбо даверу); 2) крытэрыі здольнасці да здзяйснення цяжкіх задач. У сувязі з гэтым вылучалася 4 катэгорыі выбарчых камісій. Першую прадстаўлялі камісіі, цалкам складзеныя з членаў ППР. У камісіі другой катэгорыі ўваходзілі прадстаўнікі ППР і абсалютна верныя дзеячы СЛ і СД. Трэцюю катэгорыю прадстаўлялі камісіі ў складзе членаў ППР, найбольш верныя прадстаўнікі ППС, а таксама давераныя людзі з СЛ і СД. Апошнюю прадстаўлялі настроеныя супраць адзінага фронту з ППР сацыялісты, надзейныя прадстаўнікі партый блока альбо беспартыйныя [10, dok. 48, s. 162]. Такім чынам, было зроблена ўсё для абмежавання ўдзелу ПСЛ у акружных і раённых камісіях. Так, напрыклад, калі ў Сілезска-Дамброўскім ваяводстве на першым этапе з 948 раённых камісій колькасць абсалютна надзейных складала 498, надзейных — 197 і ненадзейных — 253, то да канца снежня 1946 г. суадносіны змяніліся адпаведна 647, 240 і 61 [12, s. 735—736]. Па ацэнцы ўлад да пачатку 1947 г. ва ўсёй краіне былі толькі 61 палітычна ненадзейная камісія [15, s. 19]. Расійскі даследчык М. В. Пятроў адзначае, што ў Польшчы было створана 2515 участковых камісій (52,3 % ад агульнай колькасці), якія складаліся выключна з членаў ППР [6, с. 117].

Кіруючым цэнтрам на выбарчых участках былі «выбарчыя тройкі» ППР, прызначаныя кантраляваць сітуацыю на месцах. Такія «тройкі» былі створаны на 94,9 % участкаў. Ім падпарадкоўваліся ўсе члены партыі, якія жылі на прылеглых да акругі тэрыторыях. Адпаведна адрашэння такой «тройкі» залежаў і склад участковых камісій. У інструкцыі Сакратарыята ЦК ППР ад 24 снежня 1946 г. адзначалася, што ў складзе кожнай выбарчай камісіі павінен знаходзіцца як мінімум адзін чалавек, здольны да выканання спецыяльных заданняў [5, с. 253; 10, dok. 48, s. 164].

упраўленні польскай арміі былі распрацаваны інструкцыі для ваенных выбарчых камісій. Прадугледжвалася, што на тэрыторыі Польшчы будзе створана 16 выбарчых падкамісій (14 ваяводскіх і 2 у Варшаве і Лодзі), якія будуць дзейнічаць у строгай таямніцы. Гэтыя ваяводскія падкамісіі павінны былі загадзя падрыхтаваць вынікі галасавання ў асобных выбарчых акругах для акружных камісій. Інструкцыя прадугледжвала і тэхналогію фальсіфікацыі выбараў [10, dok. 22, s. 105—108].

У снежні 1946 г. улады выкарысталі два дадатковыя спосабы ўплыву на грамадства. Адным з іх стала індывідуальная агітацыя (напярэдадні выбараў існавала 41 тыс. агітацыйных груп), другім — выкарыстанне ў перадвыбарнай кампаніі ахоўна-прапагандысцкіх груп. Іх задачай было правядзенне сярод насельніцтва палітычнай работы, ліквідацыя структур ПСЛ і ўзмацненне пазіцыі звязанага з камуністамі лагера. У перыяд з 5 па 21 снежня ў Польшчы дзейнічалі 2096 ахоўна-прапагандысцкіх груп, у склад якіх уваходзіла 45 тыс. салдат, а ў перыяд з 3 па 20 студзеня 1947 г. іх колькасць павялічылася да 2533 і налічвала 64 922 салдаты [15, s. 14—15]. У ходзе выступленняў на мітынгх і сходах афіцэры павінны былі тлумачыць слухачам правільнасць барацьбы дэмакратычнага блока з ПСЛ і падпольнымі арганізацыямі, а таксама падкрэсліваць, што толькі перамога кіруючых сіл забяспечыць краіне лепшае развіццё. Партыю С. Мікалайчыка яны прадстаўлялі як арганізацыю, у якой знаходзяцца буйныя землеўладальнікі і агенты чужых дзяржаў. На гэтых выступленнях таксама неабходна было называць імёны тых, хто крытычна ставіцца да існуючай улады і падкрэсліваць, што ўрад знойдзе адпаведныя сродкі для справы з імі [20, s. 13, 20]. Прынятыя меры павінны былі не толькі ўпэўніць выбаршчыкаў у неабходнасці галасаваць за дэмакратычны блок, але і выклікаць у іх пачуццё страху.

Са студзеня 1947 г. задачы ахоўна-прапагандысцкіх груп пэўным чынам змяніліся. Напярэдадні выбараў іх асноўныя намаганні былі накіраваны на ахову выбарчых участкаў, а не на правядзенне прапаганды. Лічылася, што першы тур работы ўжо прынес свае вынікі. Разам з тым узмацнілася агітацыйная работа ў гарадах. Тут да ваенных далучыліся партыйныя дзеячы, аднак іх работа прыносіла больш шкоды, чым карысці. Вельмі часта прадстаўнікі партый блока выступалі на сходах з абвінавачваннямі ў адрас адзін аднога, што падрывала і без таго невялікі давер выбаршчыкаў да блока. Зыходзячы з гэтага, было вырашана, што каардынацыю прапагандысцкіх акцый будуць ажыццяўляць ваенныя [20, s. 133—135].

У падрыхтоўцы да правядзення выбараў удзельнічала і Міністэрства грамадскай бяспекі (МГБ). Яшчэ летам яно распрацавала сваю перадвыбарную канцэпцыю, зыходзячы з аналізу праведзенага рэферэндуму. У ёй зазначалася неабходнасць правядзення арганізаванага адкрытага галасавання, нейтралізацыі дзейнасці ПСЛ і падпольных арганізацый, кантроля над фарміраваннем выбарчых камісій і цеснага супрацоўніцтва з іх даверанымі асобамі, кантроля за кандыдатамі ў дэпутаты, ўзмацнення рэпрэсій у адносінах да рознага ўзроўню актыўна ПСЛ, а таксама шырокага выкарыстання прафілактычных арыштаў. Канцэпцыя МГБ прадугледжвала таксама цеснае супрацоўніцтва з ППР [15, s. 12—13].

19 лістапада 1946 г. адбылося пасяджэнне кіраўнікоў ваяводскіх упраўленняў грамадскай бяспекі. На ім міністр С. Радкевіч адзначыў, што толькі

ПСЛ з'яўляецца адзінай перашкодай для правядзення вольных выбараў. Зыходзячы з гэтага, было заяўлена, што задача службы бяспекі зводзіцца да забеспячэння вольных і спакойных выбараў, а таксама аказання дапамогі блоку. У сувязі з гэтым прадугледжваліся наступныя меры: увод сваёй агентуры ў органы па падрыхтоўцы спісаў выбаршчыкаў; выкарыстанне картатэкі службы бяспекі, цывільнай міліцыі, а таксама магчымасці судоў і дэмакратычных партый для пазбаўлення часткі выбаршчыкаў права голасу; уключэнне ў склад камісій правяраных людзей, давеўшы іх прадстаўніцтва да 100 %; вярбоўка кандыдатаў у дэпутаты і г. д. На гэтым пасяджэнні быў вызначаны і прыблізны склад участковых камісій. З. Клішко адзначыў, што поўную ўпэўненасць на выбарах можа даць камісія, якая складаецца з членаў ППР і СЛ. Другую катэгорыю саставіць камісія з прадстаўнікоў ППР і прыхільнікаў адзінага фронту ад ППС. Было зазначана, што ў камісіях пераважна павінны знаходзіцца члены ППР, СЛ, СД альбо беспартыйныя [10, dok. 43, s. 152, 154—155]. Аднак, як ужо адзначалася, у выніку персанальных змен у снежні 1946 г. большасць камісій складалася з правяраных асоб, гатовых выконваць любое заданне ППР. Разам з тым, органамі бяспекі было завербавана ў якасці агентуры па участковых камісіях 21777 чалавек (37,2 % ад іх

складу), па акружных — 153 (43,3 %). Вынікі работы сярод насельніцтва прывялі да вярбоўкі амаль 9 тыс. чалавек [6, с. 117].

Удзел у перадвыбарнай кампаніі службы бяспекі немінуча прыводзіла да выкарыстання рэпрэсіўных мер супраць апазіцыі. Ваяводскія службы грамадскай бяспекі накладалі арышт на выданне друкаванай прадукцыі ПСЛ, імкнуліся завербаваць членаў і кіраўніцтва мясцовых арганізацый, звольніць з адміністрацыйных пасадаў прыхільнікаў гэтай партыі, пры гэтым часта выкарыстоўваліся сілавыя метады ўціску. Да іх можна аднесці допыты, вобыскі, арышты, забойствы, напады, закрыццё арганізацый на месцах і забарона іх дзейнасці. Метады запалохвання праціўнікаў існуючай улады абмяркоўваліся і на пасяджэнні «выбарчых троек» ППР 20 снежня 1946 г. На ім член ЦК партыі Ф. Мазур адзначыў: «Калі ёсць нейкая пээсэлаўская вёска, то нам неабходна падумаць, як гэтую вёску разлажыць, запалохаць, пусціць там слых, што пасля выбараў мы з імі разбярэмся ... Неабходна, каб яны гэта ведалі. Калі іх нельга пераканаць аргументамі, то неабходна запалохаць ... **Неабходна стварыць такую атмасферу, каб няўпэўнены, баязлівы чалавек баяўся нас, а не іх** [ворагаў; выдзелена ў тэксце. — Л. К.]» [10, dok. 54, s. 178—179].

Пра тое, што рэпрэсіўныя меры выкарыстоўваліся супраць прыхільнікаў легальнай апазіцыі, кіраўніцтва ПСЛ неаднаразова паведамляла прэзідэнту КРН і замежным паслам у Польшчы. Так, у лісце С. Мікалайчыка і С. Вуйціка ад 31 снежня 1946 г. да прэзідэнта КРН адзначалася, што служба бяспекі рознымі сродкамі стараецца вымусіць кандыдатаў у дэпутаты адмовіцца ад выстаўлення свайго прозвішча на выбарах. Пры гэтым выбаршчыкаў, якія падпісаліся ў падтрымку кандыдатаў ад ПСЛ, прымушаюць аб'явіць свой подпіс несапраўдным, а функцыянераў — спыніць дзейнасць у ПСЛ [10, dok. 57, s. 182—183]. З падрабязным апісаннем злоўжыванняў у краіне напярэдадні выбараў кіраўніцтва ПСЛ неаднаразова звярталася да савецкага, англійскага і амерыканскага паслоў у Польшчы [2, л. 70—85; 4, л. 46—66].

У сувязі з узмацненнем рэпрэсіі Вярхоўны савет ПСЛ яшчэ ў кастрычніку 1946 г. даў указанне сваім нізавым арганізацыям не выступаць рэзка супраць урада і яго мерапрыемстваў, падкрэсліваць імкненне партыі да ўмацавання сяброўства з СССР, здаць зброю, спыніць выдачу членскіх білетаў, а таксама стварыць запасныя камітэты на выпадак арышту кіруючых камітэтаў ПСЛ. Было вырашана захоўваць у таямніцы імёны кандыдатаў у дэпутаты, іх давераных асоб і назіральнікаў [1, л. 203; 17, s. 65]. Так, рэферэнт Пасольства СССР у Польшчы Груздзеў у дакладной запісцы паслу В. З. Лебедзеву ад 13 студзеня 1947 г. аб падрыхтоўцы да выбараў у Беластоцкім ваяводстве адзначаў, што 3 студзеня 1947 г. у ваяводскі камітэт ПСЛ паступіла інструкцыя Вышэйшага выканаўчага камітэта (ВВК) гэтай партыі. У ёй ставілася задача падрыхтаваць давераных асоб, якія «будуць прысутнічаць пры падліку галасоў, аднак спіс гэтых асоб аб'явіць толькі ў апошні дзень пазначанага ў выбарчым законе тэрміну. Да гэтага часу яны павінны сядзець ціха, не ўступаць у спрэчкі з ППР, не гаварыць пра недахопы і г. д.». Аднак, як адзначаў Груздзеў, на момант напісання дакладной запіскі ўжо было выяўлена 54 давераныя асобы ПСЛ [2, л. 38]. Такім чынам, адсутнасць адкрытых выступленняў супраць партый блока не спасала прыхільнікаў ПСЛ ад рэпрэсіі.

Польскі даследчык і актыўны ўдзельнік падзей Р. Бучэк адзначае, што ў выніку работы спецслужбай у перыяд з 12 лістапада 1946 г. да 19 студзеня 1947 г. на допыты было выклікана больш за 100 тыс. прыхільнікаў ПСЛ. Асноўная мэта гэтай меры — вымусіць чалавека выйсці з ПСЛ і адмовіцца ад любой дзейнасці напярэдадні выбараў. За гэты ж перыяд было праведзена 519 вобыскаў у дзеячаў гэтай партыі. Былі арыштаваны дзесяткі тысяч прыхільнікаў ПСЛ, сярод якіх 162 кандыдаты ў дэпутаты і практычна ўсе давераныя асобы выбарчых камісій. У лістападзе служба бяспекі забараніла дзейнасць ПСЛ у 5 паветах, а ў снежні — у 24. Неаднаразова на дзеячаў і прыхільнікаў ПСЛ ажыццяўляліся напады [9, s. 96—97]. Расійскі даследчык М. В. Пятроў, спасылаючыся на Цэнтральны архіў ФСБ Расіі, прыводзіць дадзеныя, што з 1 кастрычніка 1946 г. па 19 студзеня 1947 г. было закрыта 25, а ўсяго перад выбарамі — 43 уездных камітэты ПСЛ, арыштаваны 1756 членаў гэтай партыі, «не ўлічваючы масавых прафілактычных арыштаў за апошнія 2 тыдні перад выбарамі», праведзена 1207 аперацый супраць узброенага падполля, у выніку чаго было забіта 600 і арыштавана да 6 000 чалавек [6, с. 116—117]. Выстаўленыя ПСЛ спісы былі абвешчаны несапраўднымі ў 10 з 52 акруг. У гэтых акругах пражывала 5 342 000 выбаршчыкаў (22 % ад усяго насельніцтва Польшчы), чыё свабоднае волевыяўленне было парушана [12, s. 731].

Узмацненне рэпрэсіі непасрэдна напярэдадні выбараў вымусіла кіраўніцтва ПСЛ задумацца пра магчымы байкот галасавання. 3 студзеня 1947 г. С. Мікалайчык у інтэрв'ю агенцтву Рэйтар заявіў, што «праз некалькі дзён ён прыме рашэнне, будзе яго партыя прымаць удзел у выбарах, ці будзе іх байкатаваць». 9 студзеня на пасяджэнні ВВК ПСЛ было прынята рашэнне аб удзеле ў выбарах

ва ўсіх 42 акругах, дзе былі зацверджаны спісы кандыдатаў ад ПСЛ, а ў тых 10 акругах, дзе спісы былі ануляваны, ВВК заклікаў сваіх прыхільнікаў не прымаць удзел у галасаванні [3, л. 1, 4; 8, к. 74].

Дзейнасць службы бяспекі была накіравана не толькі супраць ПСЛ. У другой палове 1946 г. яна актывізавала барацьбу з польскімі падпольнымі

ўзброенымі фарміраваннямі. За гэты перыяд было праведзена каля 5 тыс. аперацый, у выніку якіх загінула каля 1700 дзеячаў падпольных арганізацый і было арыштавана каля 4 тыс. чалавек. У цэлым жа ў перадвыбарчай кампаніі было занята 62 438 салдат Войска Польскага, 9 802 салдат Корпуса ўнутранай бяспекі, 4 627 супрацоўнікаў службы бяспекі, 16 899 служачых цывільнай міліцыі і 16 198 членаў добраахвотнага рэзерву цывільнай міліцыі [12, s. 745, 753]. Амаль з паўмільённага складу ППР было занята 350 тыс. членаў гэтай партыі. Да прапагандысцкай работы былі прыцягнуты прафсаюзы (у канцы 1946 г. яны аб'ядноўвалі 2288 тыс. чалавек), маладзёжныя і грамадскія арганізацыі [5, с. 253—254]. Такім чынам, выкарыстанне арміі і службы бяспекі спрыяла стварэнню ў краіне атмасферы страху, а таму давала магчымасці для маніпуляцый непасрэдна ў дзень галасавання.

Правядзенне дэмакратычных выбараў у Польшчы немінула вяло да паражэння кіруючага лагера і прыходу да ўлады ПСЛ, што і служыла негалоснай падставай для іх адкладвання. Больш таго, сапраўдныя вынікі галасавання ў ходзе рэферэндуму паказалі слабасць існуючай ўлады. Разам з тым, пры яго правядзенні была апрабавана тэхналогія фальсіфікацыі вынікаў галасавання. Для таго каб пазбегнуць абвінавачванняў з боку заходніх краін у недэмакратычным правядзенні парламенцкіх выбараў былі створаны спецыяльныя ўмовы для рознага роду маніпуляцый напярэдадні і падчас галасавання. Шмат у чым гэта стала магчымым дзякуючы прынятаму палажэнню аб выбарах, а таксама актыўнаму ўдзелу арміі і спецслужбаў у перадвыбарчай кампаніі. Больш таго, не разлічваючы толькі на свае сілы, польскае кіраўніцтва запрасіла з Масквы спецыяльную групу МДБ з мэтай аказання дапамогі ў фальсіфікацыі вынікаў галасавання.

У жніўні 1946 г. была падрыхтавана інструкцыя для ваенных выбарчых камісій. У ёй адзначалася, што ваяводскія ваенныя падкамісіі павінны падрыхтаваць для ўсіх акруг вынікі галасавання. А менавіта: пратакол выбарчай камісіі, 2 экзэмпляры спісу выбаршчыкаў з нязначнымі выкрэсліваннямі, выкарыстаныя канверты і карткі з аддадзенымі галасамі. Тэхнічна гэта выглядала наступным чынам. У камісіі існаваў адзін спіс выбаршчыкаў, у яго дадаваліся 20—30 % фіктыўных прозвішчаў, пратаколы з подпісамі членаў выбарчай камісіі складаліся ў некалькі экзэмплярах, прычым частка іх заставалася ў распараджэнні ваяводскіх ваенных падкамісій і акружнай камісіі, што давала магчымасць для падрабкі подпісаў. Далей прадугледжвалася наяўнасць трайнай колькасці канвертаў і картак для галасавання, якія б адрозніваліся колерам, пячаткай і выкарыстанымі чарніламі [10, dok. 22, s. 107—108].

Адным з састаўных момантаў у дзень выбараў павінна было стаць яўнае галасаванне. Як адзначаў Р. Замброўскі на пасяджэнні «выбарчай тройкі» ППР у Варшаве 16 снежня 1946 г., задачай прафсаюзаў і дзяржаўнага апарату з'яўлялася стварэнне спецыяльных умоў для адкрытага галасавання. «Неабходна, каб часта баязлівы чалавек, якому ксёндз гаворыў галасаваць за ПСЛ, прыйшоўшы на выбарчы ўчастак, сутыкнуўся з такой атмасферай, што ён больш стаў бы баяцца ціску каля выбарчай урны, чым ксяндза, які будзе далёка». Р. Замброўскі ўказваў на неабходнасць адкрытага галасавання арганізаванымі групамі. З гэтай мэтай ён прапанаваў стварыць у асобных акругах спецыяльныя камітэты прыхільнікаў блока, у якіх бы, зыходзячы з мяс-

цовых умоў, распрацоўвалася і выкарыстоўвалася тактыка аказання ўплыву альбо ціску на выбаршчыкаў. Разам з тым Р. Замброўскі заклікаў аказваць усебаковую дапамогу для прыбыцця на выбарчы ўчастак прыхільнікаў блока і рабіць розныя перашкоды для яго праціўнікаў [10, dok. 52, s. 175—178]. З гэтай мэтай былі задзейнічаны ахоўна-прапагандысцкія групы, якія ў дзень галасавання павінны былі арганізоўваць адпраўку жыхароў вёскі на ўчасткі для галасавання, а пасля выхаду з вёскі «абганяць іх, не ісці па дарозе разам з імі» [Цыт. па: 20, s. 163].

Больш таго, усе палітычныя партыі выкарыстоўвалі ў сваёй перадвыбарчай кампаніі т. зв. «шаптаную прапаганду» — распаўсюджванне слыхаў і дэзінфармацыі. Супрацоўнік савецкага пасольства Гусеў у даведцы аб ходзе падрыхтоўкі да выбараў у Люблінскім ваяводстве зазначаў, што ПСЛ палюхае сялян калгасамі і Польшчай як 17-й савецкай рэспублікай. У сваю чаргу ППР гаворыць пра існаванне тайнага саюзу паміж СССР і Велікабрытаніяй, каб развезць спадзяванні часткі насельніцтва на трэцюю сусветную вайну. Адначасова з гэтым «ППР выкарыстоўвае ў

шаптанай прапагандзе ... пагрозу арыштаў для тых, хто не будзе прымаць удзел у галасаванні». Гусеў таксама адзначаў, што ў ходзе агітацыйнай работы ППР выкарыстоўвае пагрозы і такога кшталту: «калі хто не будзе галасаваць маніфестацыйна, той будзе праследаваны і выселены з Польшчы» [захавана стылістыка дакумента. — Л. К.] [2, л. 43].

Праведзеныя ў такіх умовах выбары першапачаткова не маглі прывесці да перамогі ПСЛ. Афіцыйна на выбарах былі выстаўлены 4 выбарчыя спісы: Дэмакратычнага блока, ПСЛ, СП і ПСЛ — «Новэ вызваленне». Да выбараў 19 студзеня 1947 г. былі дапушчаны 12 701 058 чалавек, з якіх у галасаванні прынялі ўдзел 11.244.873 альбо 88,5 %. Было заяўлена, што за дэмакратычны блок аддалі свае галасы 9 003 682 ці 80,1 % выбаршчыкаў, за ПСЛ — 1 154 847 ці 10,3 %, за СП — 530 979 ці 4,7 %, ПСЛ — «Новэ вызваленне» — 397 754 ці 3,5 %, беспартыйныя атрымалі 157 611 галасоў ці 1,4 %. Такім чынам, у Сейме прыхільнікі блока з 444 дэпутацкіх месцаў мелі 394 (88,7 %), ПСЛ — 28 (6,3 %), СП — 12 (2,7 %), ПСЛ — «Новэ вызваленне» — 7 (1,6 %) і беспартыйныя — 3 (0,7 %). У рамках блока ППР атрымала 114 месцаў, ППС — 116, СЛ — 109, СД — 41, прафсаюзы і яўрэйскія партыі, што да іх далучыліся, — 14 [11, с. 298; 19, с. 429]. З колькасці завербаваных кандыдатаў у дэпутаты прайшлі 49 чалавек. З іх 5 членаў ППС, 23 — СЛ, 7 — СП, 8 — СД, 6 — ПСЛ — «Новэ вызваленне» [6, с. 118].

У ваенных выбарчых акругах вынікі галасавання былі вядомыя яшчэ 10 студзеня 1947 г. Улічваючы той факт, што ў арміі ў асноўным галасавалі зыходзячы з устаноў камандавання, было вырашана не выпраўляць вынікі галасавання. Разам з тым, вынік галасавання дазваляў выявіць людзей, якія не падтрымлівалі існуючую ўладу. Такім чынам, удалося высветліць, што за ПСЛ прагаласавалі 1 генерал, 7 палкоўнікаў, 33 падпалкоўнікі, 99 маёраў, 234 капітаны, 368 паручнікаў, 470 падпаручнікаў і 310 прапаршчыкаў [10, с. 37; dok. 22, с. 107].

Выкарыстанне недэмакратычных метадаў у правядзенні галасавання прывяло да «паражэння» легальнай апазіцыі ў краіне і змены ў расстаноўцы палітычных сіл. Як заявіў 22 студзеня 1947 г. генеральны сакратар ППР Ул. Гамулка, «вынікі выбараў разбурылі як у краіне, так і за мяжой ілжы-

вья сцвярджэнні пра тое, быццам польскі ўрад і яго палітыка не мелі падтрымкі большасці насельніцтва» [Цыт. па: 12, с. 783].

ЛІТАРАТУРА

1. Архив внешней политики Российской Федерации (АВП РФ). Ф. 0122 Референтура по Польше. Оп. 28. П. 205. Д. 30.
2. АВП РФ. Ф. 0122 Оп. 29-а. П. 246. Д. 23.
3. АВП РФ. Ф. 0122. Оп. 29-в. П. 309. Д. 7.
4. АВП РФ. Ф. 122 Референтура по Польше. Оп. 28-а. П. 110. Д. 10.
5. *Парсаданова В. С.* Формирование Национального Фронта в Польше (1944—1946 гг.). М., 1972.
6. *Петров Н. В.* Роль МГБ СССР в советизации Польши (проведение референдума и выборов в Сейм в 1946—1947 гг.) // Сталин и холодная война. М., 1998. С. 102—124.
7. *Albert A.* Najnowsza historia Polski. 1914—1993. Т. 2. Człuchów III. London, 1994.
8. Archiwum Akt Nowych. Ministerstwo Informacji i Propagandy. Sygn. 941.
9. *Buczek R.* Stanisław Mikołajczyk. W 2 t. Toronto, 1996. Т. II.
10. Kampania wyborcza i wybory do Sejmu Ustawodawczego 19 stycznia 1947. Archiwum Sejmu PRL. Warszawa, 1999.
11. *Kersten K.* Narodziny systemu władzy. Polska 1943—1948. Poznań, 1990.
12. *Jatycski M.* Nie rańż na kolana. Szkice o polskiej polityce lat powoennych. Wrocław, 2002.
13. Opozycja parlamentarna w Krajowej Radzie Narodowej i Sejmie Ustawodawczym 1945—1947. Archiwum Sejmu PRL. Warszawa, 1997.
14. Ordynacja wyborcza uchwalona na XI Sesji KRN // Dziennik Ludowy.— 23 wrzeźnia 1946 г. S. 3.
15. *Oskowski Cz.* Społeczeństwo Polski wobec wyborów do Sejmu Ustawodawczego // Pamiłtny rok 1947. Rzeszyw, 2001. S. 11—23.
16. Protokoły posiedzeć Sekretariatu KC PPR 1945—1946. Dokumenty do dziejów PRL. Warszawa, 2001.
17. *Rogowska B.* Propaganda ugrupowań politycznych w okresie wyborów do Sejmu Ustawodawczego w 1947 roku // Pamiłtny rok 1947. Rzeszyw, 2001. S. 61—71.
18. *Turkowski R.* Polskie Stronnictwo Ludowe w obronie demokracji 1945—1949. Warszawa, 1992.
19. *Werblan A.* Władysław Gomułka. Sekretarz Generalny PPR. Warszawa, 1988.
20. *Wtorkiewicz J.* Wojsko Polskie w akcji propagandowej i wyborach do Sejmu Ustawodawczego w 1947 roku. Warszawa, 2002.